

Českoslovenští emigranti německou společnost obohatili

Historik Martin Schulze Wessel se prý snaží, co mu síly stačí. Když to říká, usmívá se, ale jde o vážnou věc. Myslí tím totiž svou snahu upozornit Němce na pražské jaro z roku 1968. Aby také v jeho zemi odkaz někdejšího československého obrodného procesu, zastaveného násilím, rezonoval.

« Otázka, nakolik dělníci podporovali reformy pražského jara, zůstává podle autora knihy Martina Schulze Wessela otevřená.

— Marek Toman ■ Richard Klíčník

V Německu jsem byl, myslím, jediný, kdo napsal o pražském jaru knihu, miní šestapadesátiletý historik, jemuž nyní v českém překladu vyšla publikace *Pražské jaro – Průlom do nového světa*. Autor říká, že se v Německu dočkala dobrého přijetí.

Jedním z následků roku 1968 byla vlna emigrace z Československa, částečně do Německa. Je tento příběh ještě aktuální?

Ano, protože čeští migranti sehráli nejen v Německu, ale také ve Švýcarsku a v Rakousku významnou roli. Měli dobré vzdělání, v mnoha případech se postupně dostali na vedoucí pozice: německou, švýcarskou a rakouskou společnost opravdu obohatili. Když se svou knihou vystupují v Německu, v publiku jsou často čeští emigranti, na kterých bych už jejich původ nepoznal. Jsou to dnes Němci, ale o pražské jaro se stále zajímají.

Co vám čeští emigranti říkají?

Velice mě potěšilo, když jsem od některých slyšel, že se jim kniha líbila a má interpretace jim přišla adekvátní. Měl jsem radost ze dvou důvodů: předně je to jedna ze skupin čtenářů, pro kterou jsem knihu napsal, a za druhé, svědkové vědí vždycky víc než historici. A já byl v roce 1968 dítě, přímým svědkem jsem být nemohl, navíc jsem žil v Německu. Měl jsem proto obavy, že lidé, kteří tehdy žili v Československu, budou vidět 68. rok jinak. Ulevilo se mi, když jsem slyšel od mnoha

Čechů a Slováků, že svou zkušenost z osmašedesátého našli v mé knize.

Pražské jaro představovalo významnou pozitivní ideu. A to bez ohledu na fakt, zda se tehdejší představy liberalizace a demokratizace daly uskutečnit. Reforma prosazovaná shora, z vedení komunistické strany, se proměnila v demokratizační proces a v revoluci. To úsilí vybudovat nové společenské základy je pro dnešek inspirující.

Kde myslíte, že byly kořeny pražského jara?

Pro mou knihu bylo velmi důležité podívat se na prehistorii pražského jara. To má totiž hodně společného s roky stalinismu, politických procesů 50. let. Příběh stalinis-

mu byl v Československu spojen s velkým traumatem. Všechno to, co se tehdy stalo, bylo velmi obtížné odčinit. Také z toho důvodu, že v komunistické straně stále ještě působili její vysoce postavení členové, kteří byli do určité míry za politické procesy a za zločiny komunistické doby odpovědní. Snaha aktivistů pražského jara vyrovnat se s minulostí a zbavit se toho traumatu je proto také z dnešního pohledu přínosná. Připomínání pražského jara nám pomáhá uvědomit si, že je reálně vystavět společnost na novém morálním základě.

Pořád to ale byla společnost, která měla v ústavě zakotvenou vedoucí úlohu komunistické strany a tu nikdo příliš nezpochybňoval. A odčítování zločinů komunistu z 50. let se přece omezovalo na oběti z komunistických řad.

Pražské jaro mělo určité limity. Nebylo příliš radikální. Ale očekávat větší radikálnost v roce 1968 by neodpovídalo skutečnosti. Českoslovenští komunisté se například nechtěli otevřeně postavit Sovětskému svazu. To znamená, že nemohli opustit vedoucí úlohu komunistické strany, i když v červnu, červenci a srpnu 1968 už vedoucí úloha strany v podstatě neplatila, ale zrušena nebyla.

Reformní ethos pražského jara v knize srovnáváte s vývojem po sametové revoluci, ale říkáte, že neoliberalismus po osmdesátém devátém roce žádné srovnatelné

reformní hnutí československé společnosti nepřinesl.

Ano, protože po roce 1989 šlo o proces návratu do Evropy, k západnímu modelu. Bez alternativ to nebylo, nepanovala jednoznačná shoda na rychlosti reform, ovšem obecné směřování bylo jasné. V roce 1968 ta hlavní otázka naopak zůstávala v diskusích doširoka otevřená. Tedy jak strukturovat hospodářství, jak vytvořit dělnickou samosprávu v továrnách... Jednalo se o velice otevřený proces. Vnější podmínky ale určoval Sovětský svaz. Reformní proces proto musel čelit kritice a výhrůžkám.

Pro dnešního člověka je těžké pochopit navrhované hospodářské reformy 60. let za nimiž stál ekonom a politik Ota Šik.

Zpětně se to jeví jako směs mnoha nápadů, které si někdy odporují, nemyslíte?

Souhlasím. Na jedné straně byl Akční program komunistické strany, v němž stály formulace, které dnes budou znít neoliberalně. Na druhé straně začínaly reformy, které zaváděly do továren rady pracujících, aby dělníci mohli participovat na řízení podniků. Šik se domníval, že skutečnými nepřáteli jeho reform nejsou dělníci, ale vedení závodů. Snažil se dělníky přesvědčit, aby reformy podporovali a dosáhli toho, že budou mít produktivnější továrny.

Takže šlo o třetí cestu mezi socialismem a kapitalismem?

To je formulace, kterou Šik začal používat až ve Švýcarsku, kam emigroval. V roce 1968 to tak jasné nebylo a ani se tomu tak nefíkalo.

V knize zmiňujete reakci dělníků, která byla váhavá. V protikladu k reakci intelektuálů. Takže lidé, v jejichž zájmu se reformy připravovaly, až tak spokojeni nebyli?

Některí dělníci zbožňovali vedoucí osobnosti pražského jara, jiní naopak: zvláště v Praze-Libni byla komunistická skupina vedená Josefem Jodasem prakticky neostalinistická. A ta měla také podporu dělníků, byť lidé jako prominentní intelektuál Eduard Goldstücker popírali, že by se jednalo o skutečné dělníky. Podle nich to byli příslušníci bezpečnostních složek.

Popsal jste také novou vlnu antisemitismu. Pražské jaro ale zrovna s antisemitismem spojováno nebývá.

To byl zřejmě jeden z nejpodivnějších aspektů pražského jara. V 50. letech československá komunistická strana přijala antisemitismus určitým způsobem za svůj, protože politické procesy proti komunistickým vůdcům vymodelovala jako procesy proti židovským

komunistům. Tímto způsobem komunistická strana šířila xenofobii, a především antisemitismus, a přitom nemířila ani tak na komunisty jako spíš na další vrstvy společnosti.

Tedy na lidi, kteří například podporovali antisemitismus druhé republiky?

Ano. Komunistická strana se pokusila rozšířit svůj záběr. A toto splynutí komunismu s antisemitismem se už v pozdních 50. a v 60. letech dalo jen těžko smazat. Přeživší z procesů museli být po destalinizaci propuštěni, ale nebyli rehabilitováni, to až v osmašedesátém roce. Vrátili se do politiky a s nimi se vynořila otázka, jestli by se procesy neměly znovu otevřít. Právě v tomto kontextu se ti komunisté, kteří v roce 1968 vystupovali proti reformám, pokusili znovu antisemitismus probudit. Rozvinuli například kampaň proti Eduardu Goldstückerovi. Bylo pozoruhodné, že se vůdcové pražského jara, například Josef Smrkovský, pustili do veřejného boje s antisemitismem. Tady můžete vidět rozdíl mezi Polskem a Československem v roce 1968. V Polsku vedoucí komunisté využili antisemitismu, aby legitimizovali svou vládu, zatímco v Československu se vedoucí komunisté postavili proti antisemitismu. To je jeden z nejúžasnějších a nejpozitivnějších aspektů pražského jara. ●